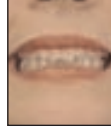


# mål+4+mæle



## Har du husket at sige man?

– når der bliver skrevet personligt på hjemmesider, i trafikinformation og i medietekster. Rikke Franch rapporterer fra virkeligheden *side 7.*

## Sjov med morfologi

Ordet *ninasoma* betyder 'jeg læser' på swahili, men hvor meget af det betyder 'jeg', hvor meget 'læse', og hvordan kan man se, at der er tale om nutid? Lær swahili *side 12,*  
og test dine evner *side 14.*

## Hunkøn og andet godt fra Nordatlanten

Hvorfor taler færingerne dansk så godt, som de gør, og hvordan kan man alligevel høre, at de er færing? Karoline Kühl fortæller om færødisk og dansk på Færøerne *side 15.*

## Tegnsprog uden hænder

Tegnsprog tales ikke kun med hænderne, men også med kropsholdning, hovedbevægelser, bevægelser i ansigtsmuskulaturen, mundbevægelser og blikretninger. Jette Hedegaard Kristoffersen forklarer nærmere *side 23.*

## Akutjob eller dannelsesar?

Mål og Mæle går sine egne veje i kåringen af Årets ord. Læs, hvad der blev Årets ord i 2012, *side 30.*

|  |    |
|--|----|
| Sprogligheder                            | 2  |
| Gør du automatisk en tekst personlig?    | 7  |
| Lingvist-sudoku                          | 12 |
| Dansk på Færøerne og færødisk            | 15 |
| Kan man tale tegnsprog med mad i munden? | 23 |
| Årets ord                                | 30 |
| Svar på Sprogviden                       | 31 |
| Sprogviden                               | 32 |

Det er klart, at hvert ord, vi siger, til en vis grad formindsker lungerne ved tæring og derved medvirker til at forkorte livet.

(Jonathan Swift (1667-1745),  
*Gullivers rejser*).

# Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Carsten Elbro  
 Institut for Nordiske Studier  
 og Sprogvidenskab,  
 Københavns Universitet,  
 Njalsgade 120,  
 2300 København S  
 E-mail: ce@hum.ku.dk

## ? Rigsrevisor, anklagede og lillebror

Hvorfor kan nogle personbetegnelser undvære den bestemte artikel – ja, det er vel nærmest standard uden – mens andre er ganske utænkelige? Jeg tænker på forskellen i brugen af ord som de ofte artikelløse *rigsrevisor*, *rektor*, *inspektør*, *tiltalte* og *anklagede* modsat eksempelvis *pølsemanden*, *adjunkten*, *astronauten* og *elskeren*.

Med venlig hilsen  
 Kenneth Falster  
 Køge

! Den bestemte artikel og endelserne *-en*, *-et* og *-ne* signalerer at den person, den genstand eller den proces jeg taler om, kender du tilstrækkeligt til at jeg kan gå videre med min beretning: *månen*, *naboerne*, *broderen*, *kongen* stod ved en høj mast, *stigningen* i temperatur. Men i visse personbetegnelser kan den bestemte artikel mangle skønt betingelserne for dens tilstedeværelse er der: *ombudsmanden* tager ikke fejl, det gør rigsrevisor (uden *-en*) heller ikke.

Sådanne artikelløse former optræder under to betingelser: (1) De betegner én person, ikke efter navn eller signalement, men udelukkende som en rolle eller funktion i en institution. (2) Denne institution har tidligere været præget af latin, som jo bl.a. er kendetegnet ved artikelløshed.

Lad os tage et gymnasium. Lederen er rektor, og det hedder *rektor* siger, men *inspektøren* mener over for *inspektør* hævder. Ved eksamen har vi rollerne *eksaminator* og *sensor*, og det hedder *eksaminator* spurgte og *sensor* besluttede. Men: *eksaminanden* svarede *tøvende*, for reglen om artikelløshed gælder næsten udelukkende ord med endelsen *-or*. Dog hører det gode latinske ord *lektor* ikke med, for *lektorer* vrimler det med på et gymnasium, det er ikke én rolle.

Der er en del af sådanne artikelløse personbetegnelser i administration og retsvæsen: *taksator, inkassator, debitor, kreditor, eksekutor, administrator, revisor, testator* osv. I retssproget er *sigtede* og *anklagede* smuttet med, formentlig i analogi med *defensor* og *aktor*. Men selveste dommeren er ikke med: *dommeren bestemte...*

Der er adskillige ord på *-or* som ikke kommer med her, idet de ikke betegner en veldefineret rolle i et system: *doktor, konditor, kiropaktor, professor, sponsor* o.a. Og det skal understreges at artikelløsheden forudsætter en veldefineret funktion i et miljø eller en institution, ikke i privatlivet. I forbindelse med opgørelse af et firmas aktiver taler vi om *revisor*, men det hedder naturligvis *revisoren spiller kort hver onsdag aften med kiropaktoren og konditoren*.

Militæret, der jo er organiseret i meget strikse strukturer og hvis personel har meget faste og veldefinerede roller, har i Danmark ingen direkte latinske traditioner og kommer derfor ikke i betragtning her.

Uden for latinske og juridiske miljøer finder vi artikelløse former i familien, hvor medlemmerne jo har ganske bestemte roller og funktioner: *far, mor, morfar, lillesøster, storebror, onkel, tante*. I familien er disse ord uden artikel: *mor siger, tante kommer, lillesøster skriger*. Men henvender man sig ud af familien, og altså ikke er familiær, så hedder det: *min far påstår, vores onkel rejser, min storesøster råbte* osv.

Dette er et område hvor der er skikke og tendenser, men ikke skarpe og undtagelsesløse regler.

EH

### ? *lillat, blåere* og *bøjning af adjektiver*

Små børn siger, at noget er "*lillat*". Hvorfor er det ikke godt dansk, når man bøjer de fleste andre farveadjektiver i neutrum: *rødt, grønt, blåt, gult, brunt, hvidt, sort* og *gråt*. Hvorfor bøjer man ikke også *lilla, orange, okker, beige*? Det går heller ikke at gradbøje disse farveadjektiver. Det hedder ikke "*orangest*", men gerne *grønnest*. Men hvorfor så ikke så gerne "*blåere*" og "*blåest*"?

*Venlige hilsener*

*Peter J.H. Mikkelsen,*

*Ålborg*

! Hovedreglen for bøjning af adjektivet er at det får endelserne *-t* (intetkøn), *-e* (flertal og bestemt form):

*en dyb brønd, et dybt hul,  
den dybe brønd, dybe huller.*

Men der er en masse særregler og undtagelser fra hovedreglen.

Adjektiver der ender på tryksvag vokal, er ubøjelige, dvs. de får hverken endelsen *e* eller *t*: *lille, ringe, rosa, prima, trendy, fancy* osv.:

*et prima måltid  
deres fancy hjem  
noget beige stof*

Hermed har vi klaret *lilla, orange, beige*. Formen *lillat* må nok betegnes som børnesprog. Børn tror at hovedreglen holder: *et lillat tørklæde*, men det gør den altså ikke!

Adjektiver som ender på trykstærk vokal, bøjes heller ikke: *kry, tro, jaloux* osv.

*et ru bræt  
den jaloux ægtemand,  
et jaloux menneske  
den tro tjener*

Undtagelser er *fri* og *ny*:

*den fri(e) verden  
et nyt hus*

og adjektiver der ender på å, som dog ikke får endelsen e, men kun t:

*et rå t hyl  
noget små t  
det er grå t, men det grå vejr  
(jf. det kolde vejr)*

Det eneste adjektiv der nu er tilbage, er *okker*:

*\*et okkert stykke stof  
\*den okre væg*

der ikke opfører sig som *vakker, sikker* og *lækker*. Altså en rigtig *outsider*.

Så kommer vi til gradbøjningen, og det har heller ikke noget specielt med farveord at gøre. Vi har to måder at gradbøje på. Enten med endelser:

*billig – billigere – billigst  
lun – lunere – lunest*

eller med hjælpeord, hvis adjektivet ikke kan tage endelser:

*sky – mere sky – mest sky  
distræt – mere distræt – mest distræt*

Her gælder der det samme som for bøjning i køn og bekendthed: Adjektiver der ender på vokal, bøjes ikke,

heller ikke dem med -å. Og sådan også med *blå*:

*jeg synes søen er mere blå i dag  
søen er altså mest blå i solskin*

og med *orange, beige, grå, mystisk, fancy, lilla* – og *okker*.

EH

## ! fransker

Her er en tilføjelse til sprogspørgsmålet i sidste nummer om betydningen af *fransk* i udtryk som *fransk altan, fransk visit* osv.

Jeg hørte engang en ivrig jæger beskrive sin nye jagthund som havende mange gode egenskaber, men »hun fransker lidt på forbene«. Jeg har glemt, hvad det betød, men måske var det en hentydning til (fransk) *variété* og *dansetrin*?

Og så må man da nævne det beslægtede udtryk »*Pardon my French*«, ganske ofte hørt på dansk: »*Undskyld mit franske*«, brugt som indledning til, eller for at tage brodden af, et ikke helt *salonfæhigt* udtryk.

*Venlig hilsen  
Anne Marie Køllgaard  
København V*

## ? Utydelig udtale

En lille kommentar og hjertesuk til Julie Fabricius' artikel »*Om mediesprog og mundtlighed*« i *Mål og Mæle* nr. 2.

Tak for en interessant og oplysende artikel om det mundtlige sprog i radio og tv, hvor du gør opmærksom på hvilke prosodiske problemer – overbetoninger, forstyrrende vejr-

trækninger og pauser på mærkelige steder i sætningen – der kan forstyrre forståelsen af det sagte.

Jeg synes der er et problem mere som er mindst lige så forstyrrende: nogle P2-studieværteres tendens til at tale for hurtigt på en meget lav og svag tone, især i slutningen af et udsagn (vi lytter mest til P2). Det bevirker at man – jeg og min mand – tit ikke får fat i væsentlige dele af udsagnet, fx hvem komponisten eller de udøvende kunstnere er.

Kan der gøres noget ved det, evt. i form af et kursus i tydelig artikulation og mere konstant stemmestyrke hos studieværten?

Jeg nævner med vilje ingen af dem der taler utydeligt; men som eksempler på studieværter der taler tydeligt, kan jeg nævne Jens Cornelius, Benedikte Bové, Svend Rastrup Andersen, Karin Fich og Matthias Hammer.

Venlig hilsen,  
Ole Kongsdal Jensen  
Vanløse

**!** Tak for en venlig reaktion på min artikel om den mundtlige formidling i DR. Du efterspørger mere *konstant stemmestyrke* hos værterne på P2 samt en bedre *artikulation* og spørger om der mon ikke er mulighed for at gøre noget ved begge dele.

Mit svar er at der selvfølgelig kan gøres noget ved både artikulation og stemmestyrke. Det er imidlertid et prioriteringsspørgsmål i DR. Undervisningen i mundtlig formidling er sporadisk og tilfældig. Sprogredaktør-

ren – og han repræsenterer, som den eneste, sprogundervisningen i DR – sidder i afdelingen for *Marketing og Strategi*. Man prioriterer simpelthen ikke værternes sproglige udtryksfærdighed, denne husets kerneydelse.

Venlig hilsen  
Julie Fabricius

### **! Russisk er større end tysk**

Jeg har netop fået læst Mål og Mæle nr. 2 fra 2012 og kan under Sprogviden se, at I anser tysk for at være det mest udbredte modersmål i Europa. Men det kan ikke være rigtigt. Det må være russisk. Ud over de russere, der lever i Rusland vest for Ural, er der et stort antal russisktalende i Ukraine, Hviderusland og de baltiske republikker. Det giver skønsmæssigt cirka 110 millioner, hvorimod der næppe er mere end 95 millioner, der har tysk som modersmål.

Sven Skovmand  
Ørum Djurs

### **? Svøm og velvære**

Der synes at være en tendens i navngivning af institutioner og administrative enheder, hvor man tilsyneladende opfinder nye former af ord – eller også har man bare ikke styr på ordklasserne. Senest har jeg bemærket det i betegnelsen for en enhed under Københavns Kommune, som sikkert tidligere har heddet noget med *renovation*, men nu hedder »Center for Renhold«. Siden hvornår kan man danne et substantiv af et verbums imperativ? Samme fremgangsmåde er benyttet ved den lokale

svømmehal, som reklamerer med »Svøm og Velvære«. Her skal *svøm* vel også opfattes som et substantiv, igen dannet af verbets imperativ. Hvordan kan det nu lade sig gøre?

Tove Niclasen  
Guldborg

! Ved et ords *stamme* forstår man den del af ordet som ikke er endelser: Stammen af *husene* er *hus*, stammen af *højere* er *høj*, stammen af *holde* er *hold* osv. Stammen falder i udtrykket sammen med imperativ (bydemåde).

Vi har i dansk en mulighed for at danne et substantiv af et verbums stamme: *at løbe* – *et løb*, *at hoppe* – *et hop*, *at knuse* – *et knus*, *at håbe* – *et håb*, *at vende* – *et vend*, *at kaste* – *et kast*, *at genbruge* – *et genbrug*, *at forlige* – *et forlig*, *at tilvælge* – *et til-*

*valg*, *at besøge* – *nogle besøg* osv. Det drejer sig om mange ord, og der kommer hele tiden nye til.

Vi har her et meget produktivt orddannelsesmønster, men sprogbrugerne udnytter ikke alle mulighederne. Vi har således ikke *at spise* – *et spis*, *at miste* – *et mist*, *at overkomme* – *et overkom*, *at bringe* – *et bring* osv.

Det er klart at man studser over nytillkomne ord som *renhold* og *svøm*. Men de er absolut ikke fremmede for systemet, og de fleste vil nok finde dem acceptable, men måske lidt dristige: *skulle vi ikke lige tage et svøm før frokost?* – *det var et meget dumdrigt venstredrej* – *du får et ring når jeg er klar*.

Denne type orddannelse findes allerede i oldnordisk, og i dansk har vi haft den så længe bogen har spejlet sin top i bølgen blå.

*EH*

## mål+mæle

ISSN 0106-567X

Hjemmeside: [www.målogmæle.dk](http://www.målogmæle.dk)  
eller [www.maaalogmaele.dk](http://www.maaalogmaele.dk)

### REDAKTION:

Kasper Boye, Carsten Elbro, Ken Farø,  
Erik Hansen og Jørn Lund.

TYPOGRAFISK DESIGN: Henrik Birkvig.

SKRIFT: FF Olsen. SATS: Sven Elbro.

### EKSPEDITION OG ABONNEMENT:

Blad og Mål og Mæles plakat kan fås i Net-butikken via [www.målogmæle.dk](http://www.målogmæle.dk) eller hos  
Studenterafdelingen, Det Humanistiske  
Fakultet, Københavns Universitet,

Njalsgade 80, 2300 København S.

Tlf. 35 32 91 45.

E-post: [maaalogmaele@hum.ku.dk](mailto:maaalogmaele@hum.ku.dk)

Mål og Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er 225,00 kr. for årgang 2013 i Danmark.

Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål og Mæle sendes til:

Carsten Elbro, Institut for Nordiske Studier  
og Sprogvidenskab, Københavns Universitet,  
Njalsgade 120, København S.

E-post: [ce@hum.ku.dk](mailto:ce@hum.ku.dk)

# Gør du automatisk en tekst personlig?

Af Rikke Franch

*Skal du ud at rejse med dit kæledyr? Har du husket den rigtige rejseforsikring? Vil du gøre en indsats for foreningen?* Det personlige sprog er blevet en konvention hos virksomheder og myndigheder, men tanken om et *jeg*, der skriver til et *du*, er fiktion. Forholdet mellem afsender og modtager er hverken symmetrisk eller ligeværdigt – modtageren bliver trukket ind i en fiktion om, at afsender yder omsorg eller viser interesse for modtageren. Imidlertid er det afsenderen, der har fat i den lange ende; for der er ingen personlig relation mellem den skrivende organisation og det læsende du.

På dansk kan vi bruge *du* på to måder. Det **specifikke du** henviser til den, man henvender sig til: *Kan du komme til frokost på søndag, Camilla?* Det **generiske du** henviser derimod ikke til nogen bestemt, men svarer i betydning til *man*: *De fleste ved godt, der er noget, der hedder proteiner, og at de er vigtige, når du træner.* I *Nyt fra Sprognævnet* 2008/3 har Torben Juel Jensen analyseret anvendelsen af generisk *du*. Mit ærinde her er at sætte spørgsmålstegn ved rovdriften på det specifikke *du*.

Det specifikke *du* henviser til læseren. Det kan både være én bestemt, og det kan være alle de enkeltpersoner, der læser teksten, som fx i De ti

bud. Men det er enkeltpersoner, ikke et ubestemt *man*.

Brugen af det specifikke *du* breder sig stærkt i disse år. Det afløser det upersonlige *man*, *borger*, *bruger*, *medarbejder*, *kunde*, *passager* og passivkonstruktioner i henvendelser fra både offentlige myndigheder, organisationer og private firmaer. Meningen er vel at bringe afsender og modtager tættere sammen. Men spørgsmålet er, om det lykkes.

*Vi vil gerne have, at du oplever Metroen som præcis og komfortabel. Derfor beskriver vi, hvad du kan forvente af os, skriver Metro kundeservice i København.* Men det er ikke personer, der skriver sammen »fra mig til dig« – det er trafikelskabet, der informerer om sin service.

## Supermarked med ansvar for dig og verden

Et supermarked skriver: *Det handler om ansvar – ansvar for verden og for dig som kunde.* Det er et stort ansvar, supermarkedet påtager sig her, og det kunne være spændende at henvende sig i kassen for at høre mere om, hvordan ansvaret for kunden udmøntede sig. Men mon ikke supermarkedet først og fremmest står til ansvar over for ejerne? Formuleringen er et forsøg på at understrege



supermarkedets engagement i økologi og miljø, men den bliver vildledende og omklamrende. Et lignende eksempel leverer en ejendomsmæglerkæde, der skriver, at *vi kæmper for dig og guld til Danmark* – og på sin vis er det betryggende, at tilværelsen kan lægges i hænderne på en supermarkedskæde og en ejendomsmægler. Især når man samvittighedsfuldt kan svare nej til kommunens spørgsmål: *Trænger din kondition til et tjek?*

Et opslag i en avis bekræfter tendensen om, at afsender og modtager sprogligt kender hinanden: *Vi passer bedre på din bil*, skriver en brugt-vognsforhandler. *Find dit lejemål på x.dk*, anbefaler et firma, der udlejer erhvervslejemål. *Hvad skal du i aften?* spørger papiravisen – og på modsatte side: *Skal du flytte hjemmefra?* Hvis modtageren ikke skal sælge en bil, bruge et erhvervslejemål eller har planer om at flytte, kan vedkommende blot læse henover opfordringerne. Det bliver de ikke mindre påtrængende af. Sorteringsarbejdet overlades til læseren.

Netaviser er ikke mindre skræmmende. På en tilfældig onsdag byder skærmen på følgende overskrifter: *Du tager på i ferien; Dit password er usikkert; Flåtbid gør dig til vegetar; Du bliver snydt i byggemarkedet; Ny yoghurt farver din lort, hvis du er syg.* Så er man da forberedt.

### **Vi ved, hvad du vil**

Mange reklameannoncer fraterniserer med deres potentielle kunder. *Min løsning på at beskytte dit hår mod var-*

*men, lover en shampooproducent, mens han glatter håret på en model. Er du til enkel mad med max 5 ingredienser?* Det spørger en pastafabrikant om. *Det er nu, du skal på krydstogt*, skriver et rejsebureau. Et par sider længere fremme i damebladet spørger en fiskeproducent: *Er du en af dem, der elsker livet udendørs med dejlig sommergrill og hyggeligt samvær med familien?* Spørgsmålet er, om det kan kombineres med efteruddannelse: *X giver dig et massivt forretningsmæssigt løft, så du når dine mål og resultater*, skriver en udbyder af en mini-MBA. Tiltalen med *du* gælder måske også det hinsides: *Lad os sørge for alt det praktiske, uanset om du vælger kirkelig eller borgerlig bisættelse/begravelse. Vi kommer gerne hjem til dig*, skriver en bedemand. Gad vide, om *du* her gælder den efterladte eller en planlæggende kunde?

Fødevarerstyrelsen har en hjemmeside til forældre med små børn. Den hedder legdigsund.dk og er »udviklet som et konkret værktøj for småbørnsfamilier i deres vej mod en sundere livsstil; her skal det være nemt for forældrene, og sjovt for børnene at være med«. Her anbefales følgende:

Lav aftaler med **dit** barn. **Dit** barn ser på **dig**, og spejler sig i **dine** vaner – også når det gælder mad og bevægelse. De 8 kostråd er nemme overskuelige huskeråd til et sundt liv. Vil **du** ændre familiens vaner, kan **I** fokusere på ét



eller to kostråd ad gangen. Fx drikke vand eller mælk i stedet for saft og sodavand. Når I synes, der er styr på ét råd, kan I vælge et nyt råd og koncentrere jer om det. Gør kostrådene til en livsstil for jeres familie – så ved **du**, **dine** børn får gode vaner (fremhævelser tilføjet).

Fødevarestyrelsen sidder med til bords og foregiver en intimitet med familien. Der udstedes garantier om gode vaner og sundhed, hvis blot de velmenende råd følges. På de knap fem linjer bruges *du/dig/dit/dine* eller *I/er/jeres* (temmelig inkonsekvent) 12 gange. I det mindste foregiver teksten ikke, at der hersker symmetri mellem afsender og modtager; Fødevarestyrelsen ved bedst – og de sunde forældre med de sunde børn belaster heller ikke velfærdssamfundet i samme grad som de usunde. Det synes at være forforståelsen.

### **Det betalende du**

Skat.dk skriver personligt, analytisk og lix-venligt – og budskabet må være, at indberetningen skal finde sted i rigtig god tid for at undgå et rykkergebyr. *Du* og *din* nævnes ofte – alligevel er der ingen tvivl om det asymmetriske forhold mellem afsender og virksomheden, der skal indbetale moms:

**Du** har overholdt fristen for at indbetale, hvis **du** får en kvittering for din angivelse inden kl. 24 den dag, fristen udløber. Vær opmærksom på, at **du** skal betale

tidligere, for at **din** betaling er rettidig. **Din** betaling er rettidig, hvis beløbet bliver trukket på **din** virksomheds konto senest den dag, fristen udløber. Hvis **du** betaler via PBS LeverandørService, skal **du** godkende betalingen i TastSelv Erhverv inden kl. 16.00 bankdagen før sidste rettidige betalingsdag for at betalingen kan blive trukket på bankkontoen på sidste rettidige betalingsdag (fremhævelser tilføjet).

Brugen af *du* hos et energiselskab medfører næsten selvmodsigende signaler. Kunden kan nemlig ikke helt afgøre, hvad energien skal koste, eller hvilket netselskab vedkommende hører til:

**Din** energipris er sammensat af flere forskellige dele. En markedsdel, der handles på det frie marked, og som **du** selv kan påvirke med **dit** valg af leverandør. Og en distributionsdel, hvor **du** betaler for transport af energien og afgifter til staten. Denne del kan **du** ikke selv påvirke, da **du** geografisk hører til det netselskab, der dækker **dit** område. Priserne går op og ned i takt med prisudviklingen på det nordiske marked. Men én ting er helt sikkert: **Du** betaler aldrig for omkostninger, der ikke direkte vedrører **din** energipris (fremhævelser tilføjet).

Energiselskabet er ikke en person, der skriver til en anden, det er en

stor organisation, der skriver til kundekredsen – og ikke til en enkelt kunde, som det foregives her. Kancellisprogets upersonlighed havde næsten været at foretrække, for her er der tale om love og bestemmelser, der gælder for alle, og er dermed upersonlige.

Sker der en fejl, et det trygt at finde tilbage til kancellisprogstræk. Det gør Fødevestyrelsen:

Ved en fejl er der udsendt dobbelt faktura til en række fødevarer virksomheder. Samtidig har en del af disse virksomheder også modtaget en uberettiget rykker.

Fødevestyrelsen beklager fejlen. Alle henvendelser vedrørende dobbeltfakturering og/eller rykker sendes til [indtaegter@fvst.dk](mailto:indtaegter@fvst.dk).

For di der her er tale om en konkret person, der har modtaget en faktura to gange, ville det give mening at bruge *du*-formen, men den vælges fra. Fødevestyrelsen kunne for eksempel skrive: »Hvis din virksomhed har modtaget en dobbelt faktura eller en uberettiget rykker, skal du skrive til [indtaegter@fvst.dk](mailto:indtaegter@fvst.dk)«.

### Du i medierne

Det intime *du* findes også i medierne, men har en anden karakter: En journalist interviewer en ekspert i radioen: »NN, du er lektor på Syddansk Universitet, og du forsker i plantesygdomme«. Eksperten svarer »ja« med dyb stemme. »Du er her for at fortælle om, hvordan plantesygdom-

me kan bekæmpes miljøforsvarligt«. Eksperten bekræfter dette. Intervieweren undgår at være uhøflig: Eksperten benævnes ikke som *han*, mens vedkommende er til stede og hører det.

Alligevel bliver situationen kunstig, for eksperten ved formentlig selv, hvad han beskæftiger sig med, og hvorfor han er inviteret i studiet.

Et lignende eksempel er fra fjernsynet: En ansat på en tankstation fortæller på en dansk kanal, hvordan han oplevede et røveri. »Du overlevede heldigvis«, udtaler journalisten til den lyslevende ekspedient, der skyn-der sig at bekræfte, at han skam overlevede. Ellers ville det også være vanskeligt at blive interviewet. Når *du* virker en smule akavet i disse eksempler, kan det hænge sammen med, at interviewpersonen præsenteres for lytterne eller seerne samtidig med, at interviewer vil undgå at bruge 3. person ental. 3. person kunne opfattes som uhøfligt – konventionen er jo, at man i en præsentation taler om en person, men ikke til en person. Imidlertid underkender journalisten denne høflighedsregel.

### Genoplivning af man

Ordet *man* er dømt ude, og de sproglige krumspring for at undgå at skrive *man* er ikke altid vellykkede. Men ved at bruge *man* med omhu, undgås det påtrængende og for intime *du*, som forudsætter, at læseren selv kan afgøre, om vedkommende hører med til målgruppen. Ingen ønsker skranke sproget tilbage, men måske er det

værd at minde om, at regler, love og ugens tilbud ikke er personlige valg – selv i det nok så personlige sprog foregives en symmetri, der ikke findes. Hvorfor ikke bruge ordet *man*? Så er det i det mindste frivilligt, om modtageren sætter lighedstegnet med sig selv. Eller som Erik Hansen skriver i *Rigtigt dansk* (1988): »Hvis du mener »man«, sig og skriv trykt man!«. Det har for eksempel Erhvervs- og Boligstyrelsen taget til sig. I deres skrivevejledning på [www.ebst.dk](http://www.ebst.dk) står der: »Man« er den henvendelsesform, vi typisk bruger, når vi henvender os til brugerne. »Man« er en formel henvendelsesform, som passer godt til indholdet på hjemmesiden.

»Du« bruger vi dog, når vi henvender os direkte til læseren med handlingsanvisninger, f.eks. når vi guider læseren igennem en navigation (»I dette afsnit finder du informationer om...« osv.)«

På [www.sproget.dk](http://www.sproget.dk) forklares, at *man* bruges for at henvise til en ubestemt person som repræsentant for en gruppe eller for folk i almindelighed. *Man* kan også bruges for at henvise til den talende selv, ofte for at gøre udsagnet mere generelt eller for at underspille sin egen rolle, skriver sproget.dk. Endelig kan *man* bruges som udtryk for en lidt nedladende eller fornærmet holdning. Og måske er der grund til en smule forurettelse, når Skat går ud fra, at borgerne har en hemmelig konto uden for Danmarks grænser: *Fortæl SKAT om din skjulte formue i udlandet – og slip*

*billigere i straf*, skriver Skat i bannerreklamer og avisannoncer og illustrerer dermed, at også imperativen og det possessive pronomen *din* kan bruges til at etablere et på samme tid fiktivt og beskyldende *du*. Det er slående, at Skat forudsætter, at læseren af henvendelsen har en formue i udlandet. Så er der langt til symmetri og ligeværd.

Generelt øges handlerummet for modtageren ikke af, at modtagerne blot tiltales med *du*. *Du*-sproget gør ikke i sig selv et budskab personligt. Det er ikke altid hensigtsmæssigt, når det abstrakte forhold forklares, og en del af aflæsningsarbejdet overlades til læseren. Det tankeløse *du* er en form for sproglig dovenskab, der uopfordret maser sig ind på modtageren – og derfor vil jeg gerne slå et slag for det lille ord *man*.

Rikke Franch (f. 1964)  
 Cand.comm., lektor på Copenhagen  
 Business Academy

# Lingvist-sudoku

Af Eva Theilgaard Brink

De fleste har nok følt sejrusrusen, efter at man på systematisk vis har fået has på et stykke tekst på et nyt sprog, man er i gang med at lære. Pludselig toner indholdet – budskabet, som meddelelsen gemmer – frem af den før uforståelige kode, og man bliver en af de indviede.

Vi kan godt lide systematik, og sprog er systematisk – i hvert fald langt hen ad vejen. Som lingvist skal man derfor gå systematisk til værks, når man skal analysere nye sprog. Det ses der nærmere på i det følgende.

Nedenfor er 8 ord fra swahili med danske oversættelser opstillet:

- (1) *ninasoma* 'jeg læser'
- (2) *unasoma* 'du læser'
- (3) *anasoma* 'han/hun læser'
- (4) *tunasoma* 'vi læser'
- (7) *nitasona* 'jeg vil læse'
- (8) *utasoma* 'du vil læse'

Hvad kan der siges om swahili ud fra dette datasæt? Man kan i hvert fald danne sig nogle hypoteser om, hvad de forskellige dele i ordene betyder. Og man kan på en overskuelig måde vise hypoteserne om, hvordan ordene er skruet sammen, i en oversigt som denne:

| -2<br>'person<br>+ tal'       | -1<br>'tid'      | o<br>rod-<br>morfem |
|-------------------------------|------------------|---------------------|
| a-<br>'3. person<br>ental'    | na-<br>'nutid'   | soma<br>'læse'      |
| ni-<br>'1. person<br>ental'   | ta-<br>'fremtid' |                     |
| tu-<br>'1. person<br>flertal' |                  |                     |
| u-<br>'2. person<br>ental'    |                  |                     |

Den *sproglige analyse* af datasættet, som oversigten jo egentlig er en tegning af, er baseret på forskellige antagelser og fremgangsmetoder. Og selvom disse ofte føles helt intuitive, er de ikke desto mindre centrale i al morfologisk analyse.

Den grundlæggende antagelse er, at et ord kan være bygget op af mindre betydningsbærende orddele, morfemer kaldes de. Morfemer er de minimale betydningsbærende dele i et ord, dvs. at de er den mindste

betydningsbærende enhed i et ord.

Desuden antager man, at disse morfemer er sat sammen på en systematisk måde, således at det næste ord, man støder på eller måske selv skal producere, også er en del af denne systematik.

Med denne antagelse kan man identificere de morfemer, der går igen gennem datasættet, og dernæst isolere dem, så betydningen af dem kan fastlægges.

Man kan isolere morfemer ved at lede efter *minimale par*, som sætning (1) og (2) fx. Her er *ni-* og *u-* den eneste forskel, og man kan derfor opstille den hypotese, at det er forskellen på disse orddele, der trigger den eneste betydningsforskel på de to sætninger – gengivet i oversættelserne som forskellen på 'jeg læser' og 'du læser'. Hypotesen er altså, at *ni-* og *u-* er morfemer, der hhv. har betydningerne '1. person ental' og '2. person ental'. Den hypotese kan man efterfølgende forsøge at underbygge ved at undersøge, om der er en systematisk sammenhæng mellem forekomsterne af orddele *ni-* og *u-* og hhv. betydningerne '1. person ental' og '2. person ental'.

I arbejdet med at identificere morfemerne bliver man klar over, at de kommer i en bestemt rækkefølge. I vores materiale fra swahili kommer der først morfemer, der angiver person + tal. Siden kommer der morfemer, der angiver tid, og til sidst et morfem, der betegner selve verbalhandling, 'læse'.

Det bliver også klart, at nogle af

morfemerne ikke – i hvert fald ikke i dette datamateriale – optræder sammen i et ord. De udelukker gensidigt hinanden, men kan udskiftes og står på den samme systematiske plads i ordets opbygning. De morfemer, der står på samme plads og har beslægtede betydninger, udgør et paradigme. Paradigmer er gengivet som kolonner i oversigten, og paradigme- eller morfemrækkefølgen er gengivet i kolonnerækkefølgen.

Nogle paradigmer er meget store og åbne, dvs. at der kan tilføjes mange flere morfemer til paradigmet, og en plausibel hypotese ville være, at *soma* 'læse' kunne udskiftes med mange andre morfemer, der udtrykker en verbalhandling. Men andre paradigmer er små og lukkede. I det første paradigme i oversigten, som er kolonnen længst til venstre, ville der højst sandsynligt kun kunne føjes få morfemer til, fx morfemer, der udtrykker '2. person flertal' og '3. person flertal'.

Oversigten viser også de forskellige morfemer og paradigmers betydninger. *Soma* 'læse' er det betydningsmæssigt vigtigste morfem og tilhører som sagt et åbent paradigme. Et sådant morfem kaldes en *rod*. Roden markeres med tallet 0 i oversigten. Morfemerne før roden markeres med -1 og -2 på grund af deres position i forhold til rod morfemet. De lægger sig til roden og føjer noget til betydningen, 'person', 'tal' og 'tid'.

Analysen ovenfor er en analyse af swahilis verbalstruktur. Andre sprog

har verbalstrukturer, der minder mere eller mindre om swahilis, men i princippet er der ikke to sprog, der er strukturelt helt identiske. Lingvister skal kende mange forskellige typer af sprogstrukturer, og dem, de ikke kender, skal de kunne analysere sig frem til – også når data kommer fra et sprog, der aldrig er blevet beskrevet før.

Og I, læsere, kan selv knække videre på swahilikoden nedenfor, hvor man kan give sig i kast med en udvidelse af datasættet ovenfor. Det har de fleste lingvistikstuderende på Københavns Universitet allerede øvet sig med i de allerførste timer på studiet. Knæk og bræk!

*Eva Theilgaard Brink (f. 1988)  
lingvistikstuderende på  
Københavns Universitet*

## Opgave

Byg videre på skemaet fra side 12, idet du analyserer ordene som forklaret i artiklen. Tilføj kolonner i skemaet, hvis du får brug for det. Løsningen findes på side 29.

|                  |                          |
|------------------|--------------------------|
| <i>wanasoma</i>  | 'de læser'               |
| <i>atasoma</i>   | 'han/hun vil læse'       |
| <i>tutasoma</i>  | 'vi vil læse'            |
| <i>mtasoma</i>   | 'I vil læse'             |
| <i>watasoma</i>  | 'de vil læse'            |
| <i>ninarudi</i>  | 'jeg kommer tilbage'     |
| <i>unarudi</i>   | 'du kommer tilbage'      |
| <i>anarudi</i>   | 'han/hun kommer tilbage' |
| <i>tutarudi</i>  | 'vi vil komme tilbage'   |
| <i>mtarudi</i>   | 'I vil komme tilbage'    |
| <i>watarudi</i>  | 'de vil komme tilbage'   |
| <i>ninasema</i>  | 'jeg taler'              |
| <i>unatoka</i>   | 'du går ud'              |
| <i>anakunali</i> | 'han/hun er enig'        |

|                   |                                 |
|-------------------|---------------------------------|
| <i>tutajibu</i>   | 'vi vil svare'                  |
| <i>mtachukua</i>  | 'I vil bære'                    |
| <i>watafika</i>   | 'de vil ankomme'                |
| <i>anapenda</i>   | 'han/hun kan lide'              |
| <i>atapenda</i>   | 'han/hun vil kunne lide'        |
| <i>alipenda</i>   | 'han/hun kunne lide'            |
| <i>amependa</i>   | 'han/hun har kunnet lide'       |
| <i>alinipenda</i> | 'han/hun kunne lide mig'        |
| <i>alikipenda</i> | 'han/hun kunne lide dig'        |
| <i>alimpenda</i>  | 'han/hun kunne lide ham/hende'  |
| <i>alitupenda</i> | 'han/hun kunne lide os'         |
| <i>aliwapenda</i> | 'han/hun kunne lide jer'        |
| <i>aliwapenda</i> | 'han/hun kunne lide dem'        |
| <i>amewaleta</i>  | 'han/hun har bragt dem med sig' |

*Materialet er sammensat af professor Elisabeth Engberg-Pedersen, Københavns Universitet.*

# Dansk på Færøerne og færødansk

Af Karoline Kühl

Færøerne er et yndet turistmål for danskere med den store fordel, at den færøske befolkning taler dansk, så landet er let at gå til. Men hvorfor taler færingerne i grunden så godt dansk, som de gør? Det er ikke grund nok, at øerne hører med til Kongeriget Danmark, for der er fx mange grønlandere, der kun benytter sig af dansk i meget begrænset omfang. Og er dét dansk, der tales på Færøerne, i grunden det samme dansk, som tales i Danmark? Det er spørgsmål, som er emnet for denne artikel. (Her og i det følgende bruger jeg betegnelsen Danmark om den del af kongeriget, som ikke omfatter Færøerne og Grønland).

Teksten i rammen er et (konstrueret) eksempel på den specielle variant af dansk, der tales på Færøerne. Teksten giver et fortættet eksempel på mange af de træk, der er særlige for færødansk. I slutningen af artiklen findes eksemplet på standarddansk sammen med en oversigt over af de systematiske forskelle.

Der er kun meget lidt viden om færødansk i Danmark og endnu mindre bevidsthed om, at der er »mening i galskaben«, dvs. at de færødske særtræk er systematiske. Det sidste gælder også for Færøerne. Derfor kan det på nuværende tidspunkt heller

»Den lille pige fra Tórshavn, der synes ikke om børnehaven, kommer at blive hjemme hos sin mor. Om hun har lyst, kan hun altid gå over til sin legekammerat Jon, der bor lige ved siden af. Men hendes allerbedste ven er bedstemor hos Jon, og besøger hun hende hver dag at læse bøger ved hende. Hvis vejret er godt, vil hun allerhelst lege uden for, og så er hun så glad i det. Da familien hver sommer går ud på ferie, tager de ned og besøger sine venner i København. Sidst de var kommen derned, så de en film i biografen, og pigen syntes, han var så sjov. Hvem bare kunne have fri hele året.«

*Eksempel på færødansk*

ikke komme på tale at anerkende færødansk som et eget sprog, og det er uvist, om en sådan anerkendelse overhovedet giver mening i længden. Hvis det nordatlantiske fællesskab skulle opløses en dag, ville den danske indflydelse på Færøerne mindskes drastisk, og dansk (og færødansk) ville sandsynligvis tabe mod indflydelsen fra engelsk.



## ***Den lange tradition for dansk på Færøerne***

Dansk har været etableret på Færøerne i meget lang tid: I 1380 kom Færøerne sammen med Norge under den danske krone, og øerne forblev en del af Danmark efter Freden i Kiel i 1814. Dansk (og lidt latin) erstattede allerede før reformationen i 1538 det bestående oldnorske skriftsprog, og med reformationen, da den danske bibel blev taget i brug på Færøerne, begyndte dansk via kirken at sætte sit tydelige spor i den daglige sprogbrug på Færøerne. Ud over at være religionssproget blev dansk også brugt i administrationen, i lovgivningen, i handelen med Danmark og i litteraturen. Dermed fyldte dansk meget som et prestigesprog, som den danske overklasse (præsterne og embedsmændene) talte. Men det betød ikke, at færingerne med det samme blev tosprogede fra den tid af: Dagligdagens interne kommunikation foregik (og foregår) stadig på færøsk.

Færingernes danskkundskaber afhæng meget af deres bosted (i hovedstaden Tórshavn eller på mere fjerntliggende øer), deres uddannelse og deres individuelle behov for at kunne gøre sig forståelige på dansk. I *Indberetninger fra en Reise i Færøe* (1781-1782) skriver Jens Christian Svabo »Dansk kan ansees for Hoved-Sproget, og forstaaes, i det mindste, af alle, siden de lære deres Kristendom paa dansk, og samme Sprog bruges ved Gudstjenesten og i Retterne. Mange tale det og temmelig got.« Men der er andre opfattelser af

det danske sprogs historiske status på Færøerne. Fx skriver præsten J. H. Schrøter i 1815 en ansøgning til Det Danske Bibelselskab om at oversætte bibelen til færøsk. Han begrundet sit ønske med de store vanskeligheder, de færøske børn har med at forstå og tale dansk. Men også han skriver, at de voksne er forholdsvis gode til at forstå dansk. Realiteten med hensyn til færingernes danskkundskaber omkring år 1800 ligger nok et sted mellem Svabos og Schrøters opfattelser, men det bliver under alle omstændigheder tydeligt, at dansk allerede på denne tid havde en stærk position på Færøerne.

## ***Ændringer i sproglig dominans***

Det danske sprogs stilling på Færøerne blev yderligere forstærket ved, at der i 1845 indførtes systematisk skolegang med dansk skolesprog. Fra dette tidspunkt kan vi formode, at dansk ikke kun blev forstået, men også talt aktivt af flere og flere færinger, der lærte det i skolen fra en tidlig alder. Så sent som i 1912 blev det bekræftet, at undervisnings-sproget i den færøske folkeskole skulle være dansk, mens færøsk kun måtte tjene som hjælpesprog, hvis det blev nødvendigt. Det er dog langt fra sikkert, at lærerne overholdt dette påbud.

I 1896 udviklede V. U. Hammerhaimb den færøske ortografi, som i store træk stadig bruges i dag; og i disse år mistede dansk gradvis sin dominans på Færøerne, i takt med

den nationale vækkelse. I 1907 blev færøsk optaget som fag i læreruddannelsen på Færøerne, i 1938 blev sproget ligestillet med dansk i skolen, og i 1948 blev begge sprog etableret i den færøske hjemmestyreordning:

»§ 11. Færøsk anerkendes som Hovedsproget, men Dansk skal læres godt og omhyggeligt, og Dansk kan lige saa vel som Færøsk anvendes i offentlige Forhold.« Efter 1948 har færøsk gradvis overtaget alle domæner inden for administration, kirke, skole, lovgivning osv., men ligeberettigelsen med dansk medfører, at det stadig er muligt at bruge dansk inden for alle disse domæner. Denne mulighed benyttes dog ikke af færingerne.

Selvom færøsk i dag uden tvivl er det stærkeste sprog på Færøerne, spiller dansk stadig en stor rolle. Det skyldes på den ene side landets tætte forbindelse til Danmark, og på den anden side at den færøske befolkning på ca. 49.000 ikke er en tilstrækkelig stor målgruppe til så varierede bogudgivelser og tv-programmer, som færingerne har behov for. De færøske radiostationer og det færøske tv-selskab har ikke samme finansielle muligheder for at producere og indkøbe (udenlandske) programmer som for eksempel DR. DR sender selvfølgelig til Færøerne og ses på dansk eller med danske undertekster, hvis det drejer sig om udenlandske film. Især børn har glæde af kanalen Ramasjang og børnefilm på DVD, hvoraf mange ikke er oversat eller teksten på færøsk grundet den forholdsvis lille efterspørgsel. Færøske

pædagoger og lærere rapporterer, at mange børn allerede kan en hel del dansk, inden de starter på dansk som fag i folkeskolens 3. klasse, også selv om de kommer fra et hjem, hvor der kun tales færøsk, og selvom de udelukkende har fået undervisning i færøsk i 1. og 2. klasse.

På grund af læseplaner, danske undervisningsmaterialer og de fælles eksaminer i Kongeriget Danmark er de gymnasiale uddannelser på Færøerne også stærkt præget af dansk. Og selvom antallet af bogudgivelser på færøsk er stigende, er det hovedsagelig skolebøger og bøger for børn, der produceres. Der er stadig mange bøger, der ikke oversættes fra dansk, og de læses på originalsproget. I den forstand kan dansk nok stadigvæk gælde som (et af de to) kultursprog på Færøerne.

Derudover opholder mange færinger sig regelmæssigt i Danmark, og mange vælger at tage et længerevarende studie- eller jobrelateret ophold. Under den økonomiske krise, der sidst i 1980'erne ramte Færøerne hårdt, udvandrede små 10.000 færinger til Danmark, og mange af dem er blevet boende. De danner en fast forbindelse til Danmark for mange færøske familier, ud over den »løse« og temporære udvandring til Danmark. Dertil kommer, at en stor del af forbrugsgoderne på Færøerne kommer fra Danmark, med tilsvarende dansk markedsføring og danske tekster. Det gælder ikke kun madvarer og tilsvarende reklamer, men også for eksempel GPS til bilen, som

har dansk tale. Der er altså en god grund til, at færingerne taler dansk: Dansk har en lang historie på Færøerne, de politiske og økonomiske bånd til Danmark gør det nødvendigt at kunne dansk, og dansk er nyttigt at kunne for en lille befolkning med et lille sprog.

Til trods for de mange forhold, der har favoriseret dansk på Færøerne, og det store input fra dansk er færøsk i dag, ud over at være det stærkeste sprog, også det mest prestigefyldte sprog på øerne. Det kan undre, men vækkelsen af den nationale stolthed og politiske bevidsthed sammen med den sproglige bevidsthed på Færøerne sidst i 1800-tallet var stærk, og den fokuserede forståeligt nok meget på afgrænsningen fra kolonialmagten Danmark og det danske sprog. Dette har også dannet grobund for den sproglige purisme på Færøerne, som arbejder på at undgå »danismer« i færøsk, og på at skabe nye færøske ord for nye forhold, som ikke er dækket af det »originale« færøske ordforråd (ikke ulig den islandske sprogpolitik). Dertil kommer, at dansk har været forvaltningens og handelens sprog. Det har derfor historisk ikke spillet nogen stor rolle på de afsidesliggende øer, og det har ikke dækket dagligdags-emner blandt færingerne. I dag anses dansk som et nødvendigt og nyttigt *lingua franca*. Dansk spiller i den forstand en rolle svarende til engelsk i Danmark. Men hvad er det for et dansk, der blev og bliver talt og skrevet på Færøerne?

### **Færødansk**

Færødansk har været kendt under navnet *gøtudansk*. Hvor navnet stammer fra, er usikkert: Nogle siger, at det kommer fra det færøske ord *gøta* ('gade'), og at det altså betyder 'gadedansk' eller 'slang'. Andre mener, at betegnelsen går tilbage til en lærer fra bygden Gøta, som talte et dansk, der indeholdt mange færøske træk. Læreren talte dette specielle dansk overalt, hvor han kom, og det er måske på denne måde, at navnet »Gøtudansk« er blevet etableret som en betegnelse for et dansk, der indeholder færøske træk. Ikke desto mindre foretrækker jeg og andre lingvister at bruge den mere neutrale betegnelse 'færødansk' for at signalere, at denne variant af dansk ikke er »slang« eller forkert »gadedansk«, men en varietet af dansk, der er opstået i det færøske samfund, hvor de to sprog har haft en plads i århundreder.

Så tidligt som 1800 skriver J. Landt i sit *Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne*, at det danske sprog på Færøerne lyder bedre og mere tydeligt end de danske dialekter i Danmark. Det skyldes sandsynligvis, at den færøske udtale af dansk var (og til dels stadig er) baseret på skrevet dansk, en såkaldt staveudtale, dvs. at ord udtales som de skrives med alle stavelser i behold modsat de reducerede udtaler i »danmarks-dansk«. Dette er nok den første beskrivelse af et af de mest iørefaldende træk ved færødansk. Dog skal det siges, at de yngre talere af færødansk

i dag har en meget mere danmarksdansk udtale end ældre mennesker. Det skyldes, at de ældre i stor udstrækning har lært dansk via skriftsproget, mens de unge er meget påvirket af talt danmarksdansk i medierne og på internettet. Men ud over udtalen er der mange andre træk, der også adskiller færødisk fra det danske standardsprog.

De følgende eksempler, som viser markante træk i færødisk, stammer fra flere dataindsamlinger, der blev gennemført på Færøerne i 2005–2009, og som udgjorde grundlaget for et forskningsprojekt ved Hamborg Universitet, der som det første systematisk dykkede ned i den tosprogede situation på Færøerne. Når man ser på de specielle træk, der adskiller færødisk fra danmarksdansk, er det lettest at sætte fingeren på semantiske træk, der manifesterer sig i ord og ordvalg. For eksempel er vi i Danmark vant til at betragte os som et folk langt »oppe« i det nordlige Europa, men fra et færøsk perspektiv ser det noget anderledes ud, og det genspejler sig i sproget: »Hun studerer nede i Danmark« hedder det på færødisk, og netop fordi udvekslingen mellem Færøerne og Danmark er så stor, behøver det ikke ubetinget at præciseres, at det er Danmark, det handler om: »Hun er flyttet ned« eller »dem, som læser dernede« er tilstrækkeligt. Denne specifikke brug af »ned« og dets varianter er en fast bestanddel af færødisk.

Hvis man ikke kan færøsk, vil man også studse over den færødske

brug af *synes* i sammenhænge som den følgende: »Vi er omkring tredive-fyre mennesker, synes jeg«. *Synes* bruges her ikke i betydningen 'at have en mening', men i betydningen 'at tro, at have den opfattelse'. Det skyldes, at det færøske verbum *at halda* dækker både betydningen 'at tro' og betydningen 'at mene'. Det samme er sket med verbet *at gå*, når det bruges i sammenhæng, som »Vi kom fra Færøerne. Så gik vi over til Amerika«. På standarddansk er det umuligt at *gå* til Amerika, her må man *rejse* eller *tage til*. Men det færøske verbum *at fara* har den meget brede betydning 'at bevæge sig hen til' (ikke ulig det engelske *to go*) uden specifikation af måden og kan derfor også dække over 'at rejse' og 'at tage til'. Og derfor kan man på færødisk godt *gå* til Amerika.

Også den danske verbalphrase *at komme til at*, som bl.a. udtrykker fremtid (»Huset kommer til at se sådan ud, når arkitekten er færdig«), har fået en forandret form i færødisk: »Det kommer måske at være normalt i fremtiden« kan man sige på færødisk, hvor der med standarddanske ører helt klart mangler præpositionen *til*. Og netop præpositionerne på færødisk kan skurre i standarddanske ører. Fx dækker den færøske præposition *við* over et bredt spektrum af betydninger svarende til mindst fire danske præpositioner: *ved*, *med*, *i* og (*hen*) *til*. Det resulterer i, at færødisk bruger *ved* (som jo ligger tæt på *við* i form og udtale) i mange flere sammenhænge,

end standarddansk ville gøre det, fx »Mennesket er noget særligt og skal derfor ikke mikses eller blandes ved dyr« i stedet for »blandes med dyr«.

Noget lignende sker med den færøske præposition *hjá*, hvis betydning dækker mange af de danske præpositioner, der udtrykker et tilhørsforhold (possessiv): *af*, *for* eller *hos*. På grund af ligheden i formen mellem *hjá* og *hos* bruges *hos* meget mere i færødisk, end det bruges i standarddansk. Når man taler færødisk, bruger man fx *hos* til at danne possessivkonstruktioner, fx "i forfatter-skabet hos H.C. Andersen", mens det på standarddansk ville kræve en s-genitiv "i H.C. Andersens forfatter-skab". I det hele taget er den standarddanske s-genitiv ikke standard i færødisk. Der er en tydelig tendens til at konstruere possessivkonstruktioner med præpositioner (for det meste *hos*) i stedet for at bruge en s-genitiv.

Ordstillingen i færødske ledsætninger adskiller sig også fra standarddansk med hensyn til placering af centraladverbialet. I standarddanske ledsætninger (ligesom i norsk og svensk) placeres adverbialet foran verbet: »Det ser ud til, at kvinder *hele tiden* udsætter at få børn«. I færødske ledsætninger kan adverbialet både stå foran (som på standarddansk) eller efter det finite verbum: »Det ser ud til at kvinder udsætter hele tiden at få børn«. Den frie ordstilling i færødisk skyldes igen påvirkningen fra færøsk, der ligeledes både kan placere adverbialet

efter verbet (som i islandsk) og foran verbet (som i dansk, svensk og norsk).

Et andet færødisk træk, der virker underligt i standarddanske ører, men som let kan forklares med påvirkningen fra færøsk, er brugen af det maskuline pronomener *han* eller det feminine pronomener *hun* om inanimate objekter (ting og sager), der har fælleskøn (*den*) på standarddansk. Det kan se sådan ud: »Denne novelle foregår i 3. person, og *hun* er kronologisk opbygget« eller »En fugl oppe på Færøerne uddøde for et par år siden, fordi *han* ikke kunne flyve.« Dette skyldes, at færøsk har et 3-køns-system med femininum, maskulinum og neutrum/intetkøn, hvor færøsk femininum og maskulinum stort set svarer til dansk fælleskøn. Talere af færødisk importerer altså det færøske system til det danske, og derigennem opstår et andet, et færødisk system.

Også inden for subjunktionerne (de underordnede bindeord) har færødisk udviklet sit eget system, som er en blanding af færøsk og dansk. På standarddansk bruger man *da* i fortællende (narrative) sammenhænge: »Da vi boede i Hamborg...« eller »Da jeg ville gå hjem, tabte jeg min handske«; mens man bruger *når* om fremtiden: »Når jeg kommer hjem, skal vi bage en kage« eller til generelle udsagn som »Når man spiser æbler, får man tilstrækkelig med vitaminer«. På færøsk har man subjunktionen *tá ið*, som kan bruges i alle disse kontekster. Og fordi *tá ið*

ligner *da* mere end *når*, så bruger man på færødisk også *da* om fremtiden: »Da jeg kommer hjem, skal vi bage kage« eller i generelle udsagn som »Da man spiser æbler, får man nok med vitaminer«.

Dette er nogle eksempler på, hvordan færødisk adskiller sig fra standarddansk. Der er flere træk (bl.a. også nogle, der kun optræder, når færødisk skrives, men ikke når det tales); men her må det blive ved smagsprøverne.

### **Hvorfor er færødisk, som det er?**

Som eksemplerne viser, er færødisk ikke nogen vild og usystematisk blanding af færøsk og dansk. Der er tværtimod meget god orden i det, færingerne gør, når de taler og skriver færødisk. Fordi det færøske samfund er så tosproget, er der (næsten) ingen hindring for at blande sprogene – blandingsformerne vil jo blive forstået og kan på denne måde have nemt ved at etablere sig. Og det er netop mennesket, sprogbrugeren, der er central, når det gælder udvikling af nye sprog eller varianter af et bestående sprog: Sproglige nyskabelinger opstår ikke af sig selv.

Den tosprogede sprogbruger foretager aktive valg, tit ud fra et sprogekonomisk synspunkt ved at foretrække de træk, der er fælles for begge sprog (som vist bl.a. i den færødske brug af *da* i stedet for *når*). Kommunikative begrænsninger er grunden til, at færødisk ikke er blevet »vildere«, end det er: Dansk

på Færøerne benyttes hovedsageligt til kommunikation med danmarksdanskere inden for administration, turisme, handel, rejser og uddannelse. I disse situationer er det formålstjenligt at blive forstået af danmarksdanskerne, og det er grunden til, at færødisk ikke har optaget flere færøske træk, end det nu har. Hvis den færøske indflydelse på færødisk blev for stærk, ville kommunikationen med danmarksdanskerne bryde sammen eller blive for besværlig. Derudover er input af danmarksdansk på Færøerne via medierne og generel udveksling stort, og derigennem foregår der en stadig tilretning af færingernes dansk.

Selvom denne artikel har lagt fokus på de særtræk, færingerne har i deres dansk, skal det siges, at færingerne generelt er tosprogede på et meget højt niveau, og at for eksempel færøske studerende ved de danske universiteter meget vel kan måle sig med deres danmarksdanske medstuderende – der vil bare tit være nogle specielle træk i deres dansk.

*Karoline Kühl (f. 1976),  
dr. phil., Nordisk Forskningsinstitut  
/DGCSS (Sprogforandringscenteret)*

### **Det færødske eksempel**

*Standarddansk:* »Den lille pige fra Torshavn, der ikke synes om børnehaven, kommer til at blive hjemme hos sin mor. Hvis hun har lyst, kan hun altid gå over til sin legekammerat Jon, der bor lige ved siden af. Men

hendes allerbedste ven er Jons bedstemor, og hun besøger hende hver dag for at læse bøger med hende. Hvis vejret er godt, vil hun allerhelst lege udenfor, og så er hun så glad. Når familien hver sommer tager på ferie, rejser de til Danmark og besøger deres venner i København. Sidst de var kommet til Danmark, så de en film i biografen, og pigen syntes, at den var så sjov. Hvem der bare kunne have fri hele året.«

*Færøsk:* »Tann lítla gentan úr Tórhavn, ið dármar ikki barnagardin, kemur at vera heima hjá mammu síni. Um hon hevur hug, kann hon altíð fara yvir til spælivin sín Jón, ið býr beint við. Men hennara allarbesti vinur er omman hjá Jón, og vitjar hon hana hvønn dag at lesa bókur við henni. Um veðrið er gott, vil hon helst spæla uttanfyri og so er hon glað í tí. Tá ið húskið hvørt summar fer at ferðast, fara tey niður og vitja vinir sínar í Keypmannahavn. Seinast tey vóru komin niður, sóu tey ein film í biografinum, og gentan helt hann vera so stuttligan. Hvør bara kundi havt frí árið runt!«

### **De færødske særtræk i eksemplet**

I første sætning placeres centraladverbialet (*ikke*) efter det finitte verbum, og konstruktionen »kommer til at« optræder uden præpositionen *til*. I anden sætning bruges der *om* i stedet for *hvis*. I tredje sætning bliver possessivkonstruktionen *Jons bedstemor* konstrueret som analytisk pos-

sessiv med *hos* (»bedstemor hos Jon«). Ordstillingen i sætningens anden del (en hovedsætning) følger rækkefølgen verbum + subjekt (»og besøger hun«) i stedet for subjekt + verbum (»og hun besøger«). Her forekommer også *ved* i stedet for *med* (»læse bøger med«). I fjerde sætning forekommer en låneoversættelse af færøsk *glad í tí* ('glad'). Femte sætning indeholder verbet *gå* brugt som det færøske verbum *fara*, der også dækker over betydningen 'at rejse'. Desuden indeholder sætningen idiomatisk brug af *ned* i betydningen 'Danmark'. I sjette sætning optræder det reflexive possessivpronomen *sine*, som refererer til et flertalsord (»venner«). I syvende sætning følger en participiumsdannelse efter færøsk forbillede (»kommen« efter færøsk *komin*), og der refereres til et inanimat subjekt (»en film«) med et pronomen i maskulinum (*han*). I sidste sætning mangler der subjektstmarkøren (*der*) i ledsætningen, hvor spørgeadverbiet (*hvem*) er det egentlige subjekt.



# Kan man tale tegnsprog med mad i munden?

Af Jette Hedegaard Kristoffersen

At tegnsprog »udtales« med hænderne, er alle nok klar over. Men at en del af sproget udtrykkes gennem bl.a. kropsholdning, hovedbevægelser, bevægelser i ansigtsmuskulaturen, mundbevægelser og blikretninger, er nok mindre udbredt viden. *Mål og Mæle* har tidligere bragt artikler om forskellige vinkler af denne form for sprog, senest i 2008:3 («Kan du se hvad jeg sagde?») hvor Thomas Troelsgård bl.a. kom ind på sammenhængen mellem udtryk og indhold i de manuelle dele af tegn fra dansk tegnsprog. Jeg vil her beskrive udtryk og indhold for nogle af de nonmanuelle elementer, dvs. som udtrykkes ved hjælp af de midler jeg nævnte allerførst.

## Hvad er tegnsprog?

Tegnsprog er ikke bare ét sprog – der er tværtimod mange forskellige tegnsprog i verden. Dansk tegnsprog er forskelligt fra det der tales af svenske døve, og der er ikke mange ligheder mellem f.eks. svensk tegnsprog, dansk tegnsprog og britisk tegnsprog. Interessant er det også at britisk tegnsprog og amerikansk tegnsprog har meget få ligheder med hinanden – ja ikke engang deres alfabet er det samme, mens dansk tegnsprog og amerikansk tegnsprog har mange fælles træk. Dansk tegnsprog er

modersmål for mennesker der er født døve i Danmark, og det er udviklet af og blandt danske døve.

Dansk tegnsprog er ikke en visuel udgave af dansk talesprog. Det er et fuldgyldigt og fuldt udviklet sprog med et gloseforråd og en grammatik der gør det muligt at bruge det til mellemmenneskelig kommunikation på alle planer, i lighed med f.eks. engelsk, dansk, fransk og tysk. Dansk tegnsprog har ikke meget til fælles med dansk talesprog: Der er ikke ét tegn for hvert ord i dansk, og der er ikke ét dansk ord for hvert tegn i dansk tegnsprog. På samme måde som det engelske ord *wood* i nogle tilfælde skal oversættes til dansk med ordet *træ* og i andre tilfælde med ordet *skov*, skal det danske ord *træ* oversættes til tegnet TRÆ hvis der er tale om det levende træ i skoven, og andre gange til tegnet TØMRER hvis der er tale om materialet træ. Ordet *skov* derimod skal oversættes til en flertalsform af TRÆ. Tegnsprog har ikke noget skriftsprog, og når vi gengiver tegn, vil vi bruge såkaldte *glosser* skrevet med store bogstaver som er en slags mnemotekniske forkortelser for et tegns betydning. Tegnet TØMRER kan betyde både materialet træ og den faggruppe der arbejder med træ. Herunder er en oversigt over hvordan

|                   | Engelsk          | Dansk         | Dansk tegnsprog |
|-------------------|------------------|---------------|-----------------|
| 'Træ' (plante)    | <i>tree</i>      | <i>træ</i>    | TRÆ             |
| 'Skov'            | <i>wood</i>      | <i>skov</i>   | TRÆ + flertal   |
| 'Træ' (materiale) | <i>wood</i>      | <i>træ</i>    | TØMRER          |
| 'Tømrer'          | <i>carpenter</i> | <i>tømrer</i> | TØMRER          |

hhv. engelsk, dansk og dansk tegnsprog koder sammenhænge i virkeligheden gennem sproget på hver sin måde.

### **Mundbevægelser kan adskille betydning**

Når man kan forledes til at tro at tegnsprog er en slags visuelt dansk, kan det bl.a. hænge sammen med at tegnsproget også har en række mundbevægelser der kan forveksles med stumme ord. Der er forskellige typer af mundbevægelser: En lang række tegn har en tilhørende mundbevægelse der er en tæt efterligning af hvordan munden ser ud når vi ytrer et bestemt dansk ord som det

pågældende tegn kan oversættes med: F.eks. ser vi noget der ligner en stum udtale af ordet *dreng* på munden når tegnet DRENG i betydningen 'dreng' udtales (se fig. 1). Mundbevægelsen kan også adskille delbetydninger af tegnet fra hinanden. Tegnet DRENG betyder også 'søn', og her ligner mundbevægelsen så en stum udtale af det danske ord *søn* (se fig. 2).

I nogle tilfælde kan betydningsforskellen som mundbevægelsen giver, være fantastisk vigtig. Tegnet OMTALE har forskellige delbetydninger: 'at omtale noget/nogen' eller 'være udsat for omtale' er den ene betydning. Her er det muligt at have to



Fig. 1: DRENG i betydningen 'dreng'



Fig. 2: DRENG i betydningen 'søn'



Fig. 3: OMTALE i betydningen 'omtale'

forskellige mundbevægelser: Enten kan man stumt udtale ordet *omtale*, eller også kan man langsomt puste luft ud mellem næsten lukkede spredte læber (se fig. 3 og 4). Men hvis man runder læberne og har tungen helt fremme i munden som ved udtalen af det danske ord *øde* (se fig. 5), bliver tegnets betydning det noget negative 'bagtale'.



Fig. 5: OMTALE i betydningen 'bagtale'



Fig. 4: OMTALE i betydningen 'omtale'

### **Betydninger forgår, mundbevægelsen består**

Nogle tegn har bevaret en mundbevægelse fra en ældre betydning af tegnet: Tegnet STJÆLE (fig. 6) betyder i dag kun at stjæle, men i ordbogen *De døvstummes Haandalfabet og 280 af de almindeligste Tegn* (redigeret af Johs. Jørgensen, 1907) havde tegnet to betydninger: 'stjæle' og



Fig. 6: STJÆLE i betydningen 'stjæle'

'tyv'. I dag er den obligatoriske mundbevægelse til tegnet STJÆLE en stum udtale af ordet tyv. Selv om tegnet har mistet betydningen 'tyv', har det bevaret mundbevægelsen der hører til denne betydning.

### **Mundbevægelser uden sammenhæng med betydning**

Som det var tilfældet med OMTALE i betydningen 'bagtale', er der en del tegn der har en mundbevægelse som ikke har nogen sammenhæng med det tilsvarende ord på dansk – heller ikke historisk set. F.eks. kan tegnet GIDE-IKKE (fig. 7) som betyder 'gider ikke', ledsages af to forskellige mundbevægelser der bedst kan beskrives med mundbilledet ved udtalen af stavelserne /øf/ og /if/.

Der er også en række mundbevægelser i dansk tegnsprog der ikke kan beskrives som udtale af bestemte stavelser, men som må beskrives ved



Fig. 7: GIDE-IKKE med mundbevægelsen /øf/



Fig. 8: LADE-SOM-OM

at forklare bevægelsen. F.eks. skal tegnet LADE-SOM-OM, der bl.a. betyder 'hvis' (som konjunktion/bindeord), 'i fald' og 'såfremt', altid ledsages af en mundbevægelse hvor tungen spiler den ene kind ud (se fig. 8).

I Ordbog over Dansk Tegnsprog ([www.tegnsprog.dk](http://www.tegnsprog.dk)) er vist 54 forskellige mundbevægelser fra dansk tegnsprog der ikke har forbindelse til en dansk oversættelse af tegnet.

### **Mundbevægelser som modifikation**

Hvor mundbevægelser er hyppige ved substantiver og adjektiver på dansk tegnsprog, er der sjældent knyttet en mundbevægelse til verberne. Og alligevel ser man indimellem bevægelser på munden samtidig med at et verbum udtales. Her tjener mundbevægelser til at fortælle noget om måden en handling foregår på. Hvis man f.eks. ønsker at fortælle at en handling foregik uden besvær, til-



Fig. 9: Mundbevægelsen <langt pust>

føjes mundbevægelsen <langt pust> (fig. 9) til udtalen af verbet. Og hvis man ønsker at fortælle at en handling foregik under stort besvær, tilføjes mundbevægelsen /i/ (fig. 10) til udtalen af verbet.

### **Hoved og øjenomgivelser som grammatiske markører**

Øjenbrynene bruges bl.a. til at markere spørgsmål. Sætningen PETER EKSISTENS kan betyde hhv. 'Peter er her' og 'Er Peter her?'. Forskellen markeres ikke som på dansk med rækkefølgen af ordene, men ved bevægelse af øjne og øjenbryn samtidig med at tegnene siges med hænderne. Er øjenbrynene hævet og øjnene spærret op, er der tale om et spørgsmål. Negation (nægtelse) udtrykkes ofte ved at man ryster på hovedet samtidig med at det der negeres, udtrykkes med hænderne, f.eks.: SPISE FÆRDIG JEG kan hhv. betyde 'jeg er færdig med at spise' og



Fig. 10: Mundbevægelsen /i/

'jeg er ikke færdig med at spise', afhængig af om tegneren ryster på hovedet eller ej.

Nogle af de måder tegnsprog integrerer mimik og bevægelser i udtrykket, er ikke så fjernt fra den måde det danske talesprog kan suppleres når vi sidder over for vores samtalepartner: Rysten på hovedet samtidig med en negeret sætning kender vi også fra dansk talesprog, men sætningen vil dog have andre elementer der viser at der er tale om en negeret sætning. I en samtale på dansk talesprog kan vi godt udtrykke et spørgsmål helt nonverbalt med samme elementer som på dansk tegnsprog, nemlig ved at løfte øjenbryn og opspile vores øjne. Men hoved og bevægelser i øjenomgivelserne kan også have grammatiske funktioner som vi ikke ser nonverbale (ikke-sproglige) paralleller til på dansk. F.eks. markeres forskellen på den deklarative sætning »Du kommer for

sent...« og betingelsesbisætningen »Hvis du kommer for sent...« ved at hovedet trækkes tilbage i det vandrede plan mens betingelsesbisætningen ytres, samtidig med at de nederste øjenlågs muskulatur spændes og/eller øjenbrynene løftes.

### ***Blink viser grænser mellem sætninger***

At tegnsprog bruger ansigtsmuskulaturen som en langt mere integreret del af sproget end vi ser i det talte sprog, ses også af at blink med øjnene i tegnsprog har samme funktion som intonationen har i talesprog når det handler om at opdele budskabet i overkommelige enheder og signalere hvilke dele af sætningen der hører sammen. Et blink kan således alene markere en sætnings- eller en ledgrænse. Blink tjener altså ikke kun til at holde øjet fugtigt, det er også en del af intonationen, og det betyder at der foregår en sprogligt bestemt styring af hvornår man blinker når man taler tegnsprog. Grænser i det sproglige budskab kan også nonmanuelt markeres med nik, mimikskift, skift i kropsholdning m.v., men blinket er praktisk talt obligatorisk.

### ***Kroppen kan angive tid og skift i reference***

Dansk tegnsprog har ikke manuelle bøjningsparadigmer for tid, men udtrykker bl.a. tid gennem ændringer i kroppens placering. Trækkes kroppen tilbage, markerer det at der nu refereres til datid. Ændringer i krop og hovedstilling kan også markere

skift i reference. Hvis man f.eks. vil referere en dialog mellem to personer, kan man skiftevis læne kroppen en anelse til højre og til venstre og dermed markere skiftet mellem de to dialogdeltagere som man refererer. Det er således ikke nødvendigt hele tiden at sige »Så svarede Peter« og »Så sagde Mette«. Sådant refererer vi på dansk talesprog ofte til skift i den person vi citerer.

### ***Reference til personer og steder ved hjælp af blikket***

Når man flere gange skal referere til forskellige personer, steder m.v. i en samtale eller monolog, kan man bl.a. gøre det ved hjælp af blikket. Første gang man introducerer f.eks. en ny person i sin historie, vil man ofte give den person et område i rummet, som så fremover kan bruges til reference. Hvis jeg vil fortælle om Peter, kan jeg sige PETER PEG+h, hvor +h står for at jeg peger mod højre. Næste gang jeg vil tale om Peter, kan jeg f.eks. blot pege mod højre, og pegningen fungerer så som et pronomen i sætningen svarende til det danske ord *han*, men jeg kan også nøjes med at sende et blik i retningen mod højre, og så ved min samtalepartner at jeg nu taler om Peter. En oversættelse til dansk ville igen skulle starte med ordet *han*.

### ***Kan man så tale tegnsprog med mad i munden?***

Svaret på artiklens titel må være et nej. I hvert fald ikke såfremt man vil udtrykke sig tydeligt og klart. For

mundbevægelserne og ansigtsmuskulaturens bevægelser bidrager – sammen med kroppen – til det sproglige udtryk.

Hvis smagsprøverne på elementer i dansk tegnsprog har givet appetit på

mere, vil jeg anbefale et besøg på Ordbog over Dansk Tegnsprog, [www.tegnsprog.dk](http://www.tegnsprog.dk). Her findes der videosekvenser med sætninger på dansk tegnsprog og forskellige oversigter over tegnsprogets elementer, bl.a. mundbevægelser.

*Jette Hedegaard Kristoffersen (f. 1957)*

*BA i lingvistik*

*Projektleder ved Ordbog over Dansk*

*Tegnsprog*

*Videncenter for Tegnsprog,*

*Professionshøjskolen UCC*

## Svar på swahili-opgave:

| - 3<br>'subjektets person<br>+ tal' | - 2<br>'tid'   | -1<br>'objektets person<br>+ tal'                | o<br>rod morfem       |
|-------------------------------------|----------------|--|-----------------------|
| a- '3. person ental'                | li- 'datid'    | ku- '2. person ental'                            | chukua 'bære'         |
| m- '2. person flertal'              | me- 'førnutid' | m- '3. person ental'                             | fika 'ankomme'        |
| ni- '1. person ental'               | na- 'nutid'    | ni- '1. person ental'                            | jibu 'svare'          |
| tu- '1. person flertal'             | ta- 'fremtid'  | tu- '1. person flertal'                          | kunali 'være enig'    |
| u- '2. person ental'                |                | wa- '2. person flertal' +<br>'3. person flertal' | leta 'bringe med sig' |
| wa- '3. person flertal'             |                |  | penda 'kunne lide'    |
|                                     |                |  | rudi 'komme tilbage'  |
|                                     |                |  | sema 'tale'           |
|                                     |                |  | soma 'læse'           |
|                                     |                |  | toka 'gå ud'          |



# Årets ord 2012

Mål og Mæle indstiftede Årets ord i dansk i 2006. Siden har andre taget ideen op. Det er kun godt, for det giver opmærksomhed på dansk sprog. Det betyder også, at der kan blive flere Årets ord, som man så kan tage stilling til. Mål og Mæle går nemlig sine egne veje i kåringen af Årets ord 2012.

Årets ord 2012 er *akutjob*. Det er en sammensætning, der forbinder to led med hinanden, som ikke traditionelt har fungeret sammen. Førsteleddet har traditionelt med medicin og hospital at gøre: Vi minder om ord som *akutafdeling*, *akutberedskab*, *akuthelikopter*, *akutlinje*, *akutlæge* og *akuttelefon*. Ordene har at gøre med at modvirke eller reagere på akutte sygdomme og lignende.

Det er i øvrigt forholdsvis nye ord i dansk, fortrinsvis fra 1990'erne. Før 1990'erne var *akut* som adjektiv kun et selvstændigt ord: *en akut blindtarmsbetændelse*, *en akut nødsituation* osv. Derfor kan *akutjob* give et dobbelt sprogligt gib i modtageren.

Ordet *akutjob* er naturligvis ikke valgt tilfældigt af sin skaber. Tværtimod er de associationer til resolut, professionel førstehjælp, som andre sammensætninger med *akut* udsender, netop det, der gør orddannelsen attraktiv for en regering, der ønsker at fremstå som omsorgsfuld og effek-

tiv på det arbejdssociale område. Om det er virkeligheden, skal vi ikke dømmе om her. Udnævnelsen til Årets ord betyder bare, at ordet er bemærkelsesværdigt godt fundet på.

*Akutjob* baner vej for videre sproglig kreativitet: Hvad med *akutlån* til nødlidende banker og stater, snarere end »pakker«? Ville det ikke være en mere oplysende betegnelse? Hvad med *akuttimer* til elever med enkle, faglige problemer? *Akuttænder* i stedet for midlertidige »hætter« osv. Mulighederne er mange, når først *akut* er slået an som førsteled i sammensætninger, der drejer sig om en afgørende hurtig, midlertidig indsats.

Også andre ord stod i kø til at blive Årets ord. Vi var lige ved at falde for *dannelsesår* om et pauseår før eller under en uddannelse. Det kunne supplere *sabbatår* og erstatte det stærkt nedladende *fjumreår*. Unge mennesker, der vil se lidt af verden, før de enten vælger eller afslutter en uddannelse, er ikke *fjumrede*. At pådutte nogen den opfattelse, er så egocentreret og pensionssnæversynet, at det er et langt skridt på vejen til national mentalitetsformørkelse. *Dannelsesår* er godt, fordi det er tæt på *uddannelse* og markerer menneskelig modning og vækst.

Redaktionen

# Svar på Sprogviden

1. De tre ord markerer alle (på hhv. arabisk, hebraisk og skotsk) et tilhørsforhold til en far.
2. Tiltaleformer på latin står i vokativ.
3. I den nævnte situation ønskes *Mahlzeit!* (hvor et *gesegnete* »velsignet« er underforstået).
4. Et trema sættes over den anden vokal, hvor to vokaler følger efter hinanden i et ord, og man ellers ville udtale dem som en diftong, som fx i fransk *noël* 'jul' eller den engelske stavevariant *naïve* – ikke at forveksle med omlydsprikker, som markerer en historisk ændret lyd.
5. *Bailey's* og *Bailey* er begge forkerte, uanset hvilke grammatiske regler man måtte vælge at henvise til. *Baileys* er ganske enkelt drikkens navn.
6. Udråbsordet (interjektionen) *saftsuseme* består af et substantiv, et verbum og et personligt pronomen.
7. Ordet i 6. er i sig selv et adverbium.
8. Det franske udtryk betyder *tværtimod*.
9. Det manglende ord i Shu-Bi-Dua-verselinjen fra sangen *McAline* (fra 4'eren, 1977) er *Loch Ness*.
10. Nej, modsat når ordet *ovn* står alene, er der i sammensætninger med førsteleddet *ovn-* ikke stød.
11. a) *Jordforbindelse* er den økologiske madabonnements- og udbringningsordning *Årstidernes* slogan. Det er en underforstået sætning, fx *Man skal have/Vi har jordforbindelse*. b) *Folkets kærlighed, min styrke* var Frederik VII's valgsprog. c) *uden mad og drikke, duer helten ikke* er et ordsprog.
12. Det italienske ord *lingua* betyder både 'sprog' og 'tunge', ligesom også det danske ord *tunge* har betydning 'sprog'.
13. Tegnet \ kaldes *backslash*, som bl.a. optræder i internetadresser, ikke at forveksle med skråstreg.
14. H'et på de tyske nummerplader står for *Hansestadt* (hhv. *Hamburg, Bremen* og *Lübeck*).
15. *Esperanto, volapük* og *interlingua* er alle eksempler på konstruerede sprog.
16. Årets ord i 2008 var *udlændingservice*. I dag har styrelsen atter skiftet navn tilbage til det oprindelige *Udlændingestyrelsen*.
17. *Mål* betyder her 'sprog', og *mæle* 'tale'.
18. Lydmalende (onomatopoetisk) kan en eksplosion på engelsk fx beskrives med ordene *kaboom!*, *boom!*, *wham!* og *kapow!*
19. Et *akronym* er en forkortelse dannet udelukkende af ords eller orddeles forbogstaver, fx *NATO, EFG* og *it*.



# Sprogviden

1. Hvad har *ben*, *ibn* og *Mac-* tilfælleles?
2. Hvilken kasus står tiltaleformer i på latin?
3. Hvad siger man på tysk til nogen, der er på vej hen for at spise?
4. Hvad bruges accenttegnet *trema* (¨) til?
5. Hvad er forkert: »Efter maden fik vi os en *Bailey's/Baileys/Bailey*«?
6. Hvilke tre ordklasser indgår i *saft-suseme*?
7. Hvilken ordklasse tilhører ordet i spørgsmål 6. selv?
8. Hvad betyder *au contraire* på fransk?
9. Hvad mangler i sangteksten: »Når han fyrer sækkepibe / kommer slangen helt til live / ovre i ...«?
10. Er der stød i førsteleddet af *ovnbagt* i rigsdansk?
11. Hvad passer til flg.: a) *Jordforbindelse*; b) *Folkets kærlighed, min styrke*; c) *uden mad og drikke, duer helten ikke*; – hhv. 1) valgsprog; 2) slogan; 3) ordsprog?
12. Hvad er det italienske ord for både *sprog* og *tunge*?
13. Hvad kaldes dette tegn: \ ?
14. Hvad står *H* for på tyske nummerplader, fx i *HH*, *HB* eller *HL*?
15. Nævn et eksempel på et kunstigt sprog.
16. Hvad var Årets ord i 2008?
17. Hvad betyder hhv. *Mål* og *Mæle* i dette blads titel?
18. Hvordan lydmaler man en eksplosion på engelsk?
19. Hvad er et akronym?

KF